

A FŐVÁROSI SAJTÓ SZEREPE AZ IRODALOMBAN.

Előadás a Balatoni Íróhét alkalmával tartott írói kongresszus IV., keszthelyi ülésén.

HÖLGYEIM ÉS URAIM!

Mikor az a megtisztelő felszólítás ért, hogy e kongresszusi előadások során a fővárosi sajtónak irodalmunkban való szerepéről szóljak, éppen egy Ambrus Zoltánnal foglalkozó tanulmányon dolgoztam. A két téma bennem attól fogva mintegy egybeforr és ezt az *amalgámot* talán nincs is miért szétválasztanom: Ambrus félszázados írói művében sajtónak és irodalomnak valamennyi felmerülhető határkérdése szinte eszményi tisztasággal tükröződik s ezt az írói művet ideális magasságba éppen az emeli, hogy benne e határkérdések határvillongásokká sohasem alacsonyodtak; magára nézve ő a feddhetetlen ujságíró s a szeplőtelen író ritka harmóniáját hibátlanul és hiánytalanul megvalósította. Csak azt ne gondoljuk, hogy könnyűszerrel és minden önsanyargatás nélkül. Mindarról, ami e tekintetben gondolkodóba, sőt vívódásokba ejtette, pályájának derekán, huszonöt esztendeje közzétett fejtegetésében teljes nyíltsággal és tiszteletreméltó bátorsággal maga adott számot. Nézeteire most, újabb huszonöt év elteltével, futólag visszatérni aligha hiábavaló, sőt bizonyára megtermékenyítő: a tegnap e revíziójából a mára is nagyobb világosság derülhet.

A sajtót — írja — igen szerényen mondják a kilencedik nagyhatalomnak: valójában egy negyed század óta a legnagyobb hatalom a világon. S ha Bánffy Dezső úgy vélte: mit érne a hatalom, ha nem lehetne vele visszaélni? — Ambrus is azt látja: nincs az a hatalom, melynek nevében abuzusok ne történének és nincs az az állandóan hasznalhajtó erő, mely időnként károkat is ne okozna. A fővárosi sajtónak bizvást büszkesége lehet, hogy százezreket emelt ki a teljes műveletlenségéből s hogy a réginél sokszorosan nagyobb közönséget szerzett, nevelt az irodalomnak. A mindeme szolgálatok fejében járó hálát csak az csökkentheti — s csökkenti is egészen a háládatlanságba eső «antizsurnalisztikus» irányzatig — hogy a sajtó az irodalomnak tett minden szolgálatért és segítségért roppant nagy árt fizetett magának: abban a nagy befolyásban, amelyet magára az irodalomra is gyakorolt. Magyarországon a zsurnalisztika térfoglalása a fődologban: szellemi befolyás tekintetében abnormisan nagy eredményeket ért el, mert egyrészt még zsenge irodalommal volt dolga, mely a hírlapírásnak a nem eléggé művelt nagy tömegekre támaszkodó hatalmával szemben a szilárdabb kultúrájú nagy országokénál lényegesen gyengébb ellenállást fejthetett ki, másrészt az egyidejűleg izmosodni induló irodalomnak nálunk nyomban szövetkeznie kellett a már akkor is hatalmasabb és hódítóbb versenytárral, s ennek a szövetkezésnek a hírlapírás nem vallotta kárát, hanem az irodalom igen. A zsurnalisztika — mondja kemény ítélettel Ambrus — «vadházás-

ságra csábította az erkölcsösebb életre hivatott irodalmat» s ebben azután ő lett az úr, sőt a szarnok s a másikat a száraz kenyérért megalázó, veleszületett céljaival sokszor nem egyező, néha egyenest ellentétes szolgáltatokra kényszerítette. «A vadházasságba a mindennapi kenyérrel, de néha ütleggel is tartott Literatura egy tipegő leánykát hozott magával, a törvényes házasságból való kis Belletristicát; ha ez az elhanyagolt, borzas kis Hamupipőke később is elhanyagolt, rongyos és mezitlábás maradt: abban nem kis része van a mostohaapának.»

Ha a hírlap — fűzi tovább gondolatait Ambrus — csakis ideális célokat szolgálna: hírlap és irodalom egymásnak csak hasznára lehetnének. Csak hogy a hírlap — még a legmagasabb színvonalú is — kénytelen kedvébe járni olvasótáborának, melynek még legkevesébbé értelmes rétegéről sem mondhat le. Ide az író alá nem bocsátkozhatik, az ő törekvései szükségkép ideálisak s ha nem emeli fel az olvasót, hanem leereszkedik hozzá: ez természetellenes. Az erre csábító hajlandóság születési alkathibája a hírlapnak. Az alkalmazkodó és megalkuvó író viszont a karzatra sandító ripaccsal egyenrangú s amivel nem a maga céljait nézi, hanem közönsége kegyét kergeti, az nem irodalom, hanem csak burkolt hírlapírás.

Az újság megokolatlanul alábecsüli olvasóinak szellemi színvonalát, dédelgeti a krajcárjaikért kívánságaikkal jelentkező lelkesegényeket és ex-analfabétákat. Innen meríti balhiedelmű vezérelveit arra nézve: mi «kell» s mi «nem kell» a közönségnek? Szerinte nem kell: a komolyság, a tartalmasság, a logikus fejtegetés, a tárgyba elmélyedés, az alaposág. S mi kell? A vidámság, a könnyedség, a fecsegés, a vicc, az anekdota, a léha szellem, a szenzáció, a személykultusz. S minthogy az újság a maga érdekkörébe íróinkat majd mind bevonta: korunk irodalmának arcára a zsurnalizmus hatásának nem éppen örvendetes, közös vonását nagyon is ráróta. E függés következtében a magyar írónak Janus-arca lett s a két ábrázatának kijáró megbecsülés nagyon egyenlőtlen: amelyik mélyebbre tekintene s munkát tehetsége jobb részének keresne, hatásra alig számíthat; amelyik pedig a léhaság zsoldjában az olvasótól sem ismereteket, sem egy csepp erkölcsi komolyságot, sőt még valószínűbb figyelmet sem kíván, elszórt ötleteinek túlbecsülését szinte szégyenkezve seperheti be. A komolyabb témára az «unalmasság» bélyegét sütik, a bátrabb téma a «családi» szempontok vétője alá kerül a hírlapban ugyanakkor, mikor kishirdetési minden erkölcstelenségnek kedélyes találkozóhelyet rendeznek be.

S az ú. n. «közönséget érdeklő» szempontok kultusza magát a kritikát is hovatovább eltorzítja: minthogy a tömeg és nyomában a hírlap a legolcsóbb színházi mulatságot is a legjobb könyvnél érdekesebbnek találja, abból a nagy figyelemből, mely még a színműipar legsilányabb produkciójának is kijár, az irodalom más, értékesebb termékeinek jóformán semmi sem juthat.

A gyors munkára fogott, művészetellenes szempontoknak kiszolgáltatót irodalom mindezt hogyan sínylené meg? A zsurnalizmustól nyert veszedelmes «elevenség»-e legsajátabb értékeinek elsorvadásához vezethet. «A hírlapírás befolyása nélkül — véli dolgozatának legkönyörtelenebb tételében Ambrus — az utolsó negyedszázad irodalmában sokkal több volna a komolyság, az elmélyedés és sokkal kevesebb a felületes, az elnagyolt munka, s ha talán kevesebb az elevenség is, viszont kevesebb az olyan tehetség, aki elforgácsolta magát. Meg lehet kockáztatni ezt az állítást arra a kétségtelen jelenségre támaszkodva, hogy az utolsó negyedszázad irodalmában a tehetségek sokkal különbek voltak, mint a produkció.»

...Most, huszonöt év távolából Ambrus kegyetlen *j'accuse*-szaván még mindig akad elmélkedni való. Nem cáfolt-e rá a haladó idő? Bizonyos, hogy ő nem volt a kritikai Candide-ok közül való, kik szerint a világon minden a legjobban van. De bizonyos az is, hogy azért optimistának lenni ma nem kevésbé nehéz. Azóta, hogy cikke a Szerdában Ady *legelső* remekeinek szomszédságában megjelent, egy hatalmas új magyar irodalom virult fel szemünk láttára s hogy ennek ügyét a hírlapírás sok tekintetben előreségitette, csak a rosszhiszeműség tagadhatná. Az új irodalom jelesei a zsurnalisztikával a barátságot mind örömet vállalták s e barátságban maguknak — nagyobb írói presztizsükhöz mérten — elődeiknél nagyobb függetlenséget és művészi elvhűséget is biztosítottak. E részben különösen a lapok vasárnapi számaihoz csatolt, igen tekintélyes férőhelyet biztosító szépirodalmi és kritikai mellékleteket nem volna illő sem figyelmen kívül hagyni, sem jelentőségükben lekicsinyelni. Ezekkel nagyobb hírlapjaink a kötelékükbe tartozó írói gárdának a robotos hétköznapok sivatagában valódi ünnepi oázisokat teremtettek s becsülni való áldozatkészségükre vall, hogy ezt a rideg kötelességen felülemelkedő szolgáltatást prédául még a legszorongatóbb papirosrendeleteknek sem vetették. S az ujságoknak ezekben az üditőbb kertvárosaiba a napi érdekek és kenyérharcok kormából is kevesebb kerül: itt az író tisztább törekvéseinek is nagyobb a becsülete s olyankor is szóhoz juthat, ha szavát nem csupán a múltó mához intézi. Hogy a sajtó e vasárnapjai a jobb irodalomban is akárhányszor pirosbetűs napot jelentenek, azt az igazságos mérlegelő akkor is bizvást elismerheti, ha különben a tömjénezés vagy bókolás egyáltalán nem kenyere.

Hiszen ha a magyar írók e kongresszusa az udvarias bókosztogatás ünnepének volna szánva, témám körül — a hamarabb hevülő rádióelőadások szellemében — talán egyébként is így vagy ilyenformán lelkendezhetnék:

— A magyar sajtó másfél százados élete alatt nem volt rá példa, hogy napilapjaink hasábjain akkora írói sürgés-forgás fogadta volna az olvasót, mint fogadja manapság. A jól csengő nevek az ujságokban olyan sűrűn csengenek, akár a forgalomban az aprópénz. A magyar író a hírlapokolumnákon nem vendég többé: oly otthonossággal mozoghat, mint a maga portáján, ahol az ingujjravetkőzés is meg van engedve. A tollából kikerült napipenzumot nemcsak neve, hanem jobbára arcképe is díszíti és kínálgatja: a híresebbeké majdnem oly szaporán kerül nyilvánosság elé, mint az operetszínpad vagy filmvilág csillagaié. S mindezek felül olvasóikat — a figyelmes riporterek jóvoltából — még terveikről, műhelyintimitásaikról is széltére tájékoztathatják: — «Halló! min dolgozik?» — telefonoz a lapvállalat, s a magyar író szíve szerint vallhat mindarról, amivel kultúránk ügyét előbbre kívánja vinni. Valóban nem tudom, mit lehetne az írói népszerűség s az előfizetői kultúraéhség csalhatatlan jelének tekinteni, ha mindezt annak el nem fogadni elég háládatlanok lennének? A műveltségi javak biztosításáért és gyarapításáért vívott küzdelemben ma zsurnaliszta és író közös falanxban harcol, amaz a magyar könyvnek legfürgébb és legönzettelenebb propagálója, emez közreműködésével a magyar napilapot már-már szinte könyvvé nemesíti! Vak, aki ezt nem látja, vétkesen elfogult, aki — látván — letagadja.

Csakhogy — ha ezt a mi kongresszusunkat a széptevés ünnepi alkalma helyett inkább az önismeret elmélkedő órájának tekintjük — a fővárosi sajtónak e korszerű kanonizációjában talán az *advocatus diaboli*-t is szóhoz juttathatjuk, ki inkább az Ambrus Zoltán-i aggodalom embere, semmint a rádió-

optimizmusé s ennek megfelelően szavát is némileg óvatosabban fogja ejteni, valahogyan eképpen :

— Azt a bizonyos együttes harcot én is látom s hogy jó szándék lobo-
gója alatt folyik, nem kétlem. De a marsallbot az ujságírás kezében van, nem
az irodaloméban s ezért a győzelemben — mely különben is meglehetősen pyrr-
husi — arányosan sohasem osztozhatnak : amazé a babér, emezé a sebek.

Napjaink ujságírásának — az elmúlt időkéhez viszonyítva — csakugyan
irodalmibb a *színezete*, amit az írói nevek nagy hemzsegése egymagában is
elégséges biztosítani, de a multak valamelyes ismeretében bajosan állítható,
hogy egyszersmind irodalmibb a *szelleme* is, amit csak az autochton írói szem-
pontok tisztelbentartásán, a nem csupán 24 órának dolgozó író toll meg-
becsülésén lehet lemérni. A régi ujság a tárcarovatnál s a regényközlemény
hasábjainál többet az irodalomnak alig nyújtott, ahol azonban ez ma már
szinte elképzelhetetlen exterritoriális jogokat élvezett, — s ezen felül még
kritikai rovatát állította az irodalom szolgálatába, mely rovat eleinte szintén
nem volt a lap mögött álló kiadvállalat legkizárólagosabb érdekeinek függ-
vénye és szócsöve.

A mai hírlap nem szállásolja el az írók ilyen fenntartott helyiségek-
be, melyekről boldogabb elődje Babits szavával annyit még bizvást elmond-
hatott volna : «Kicsi az én szobám, kicsi, de nem börtön!» A mai író szobája
immár szinte az egész ujságpéldány ; nem kicsi többé, de sokszor bizony bört-
tön. Régibb előkelő izoláltságából népes társaságba került, ránézve sokszor
nem a legjobb társaságba. Az ujságszámnak alig van lapja, melyen ne jár-
hatna-kelhetne, alig hasábjá, melyen magának — ha kedve tartja — ablakot
ne vágthatna, hogy onnan a tisztelt publikummal egy-két futó szóra vagy
éppen csak grimászra érintkezést keressen. De az efemerida-környezetben
maga is előbb-utóbb efemerida-szemponthoz befolyása alá kerül és produk-
ciója — ma még inkább, mint az Ambrus által megfigyelt évtizedekben —
alatta marad a tehetségének. Régen — szűkebb területre szorítva — az örök-
kévalóság színe alatt is beszélhetett, ma egyre inkább napi munkát végez,
melyben az ujságírásnak megíratlan, de annál erősebb törvényei s az állí-
tólagos «elevenesség» kódexének — előfizetők véleménynyilvánításából és érzé-
kenykedéseiből leszárt — szabályai érvényesek. Egyre fokozottabban érzi
szomszédainak : a szenzációs riportnak és a felületes csevegésnek konkurren-
ciáját, s maga is üvöltöni kénytelen az üvöltőkkel vagy léhaskodni a léhák-
kal. Korszerű torzműfajok kelnek kelendőségre, mint az aktuális foganta-
tását szégyenkezés nélkül megvalló riportregény vagy a komoly kritika hite-
lét felelőtlenül megrontó színházi kulisszakultusz termékei. Ezekben az író
nemesebb része már nem is elforgácsolódik, amint még Ambrus panaszkolta,
hanem egyenest fűrészporrá zúzódik, ami azután a hírlapi métier-ben annyira
bálványozott «könnyeség»-nek csakugyan minden igényt kielégítő netovábbja.

A hírszolgálati anyag s a szellemi táplálékból egyre jobban csak ötlet-
csemegévé lefokozott belletrisztika közé pedig az ujságokban mind fenye-
getőbb mértékben beékelődik az elamerikaiasodó ízlés kívánalmait kiszolgáló
álrodalom. Régi híres bűntények fölmelengetése, elhantolt szerelmi botrá-
nyok kísértetjárása, régen — vagy nem is éppen régen — trónjukat vesz-
tett uralkodóházak szennyeseinek vidám szellőztetése, haramiák daliás élet-
rajza, detektívek vagy éppenséggel hóhérok többnyire apokrif memoárjainak
végeláthatatlan sorozata a fővárosi sajtóból maholnap afféle *Magyar Pitaval-t*
csinál. És csodálatosképpen : nincs az a papiroskorlátozás, amely mellett a

rotációból — a mindennapi friss gyilkosságanyagon kívül — még ezekre is bőségesen ne futná. — «Miért kevés nálatok a jó irodalom?» — «Hja, a megszabott oldalszámhoz ennek a parcelláját is hozzá kell faragnunk!» — ez rá a válasz. — «És miért hanyatlik oly szembetűnően a színvonal?!» — «Honnan teremtsünk az írói elgondolásoknak oly mértékben megfelelő férőhelyet, aminőt — ha szabad rendelkezésünket guzsba nem kötik — szívünk szerint teremtenék?» — hangzik a felelet a hírlapok portái felől. Mintha valaki a borainak rossz minőségét azzal mentegetné: «silány a termésem, mert kicsi a pincém»...

Ne tagadjuk: azokban az uradalmakban, amiket a nagyobb lapvállalatok még napjainkban, a nem csekély gazdasági megrázkódtatások után is jelentenek: a magyar író bizony csak zsellér, annak is házatlan. Anyagi függésből vállálnia kell jobbágysorát csakúgy, mint a kényszerű beletörődést abba, hogy amikor munkaadója üzleti mérleget csinál, ő legyen az első — s úgyszólván az egyetlen — ki *quantité négligeable*-nak tekinthető. Túrnie kell írói megnyilatkozásformájába, néha még gondolatainak munkájába is minden beleszólást, hisz a zsurnalisztika — ha csak támasztékának, a válogatatlan közönségnek elvesztését meg nem kockáztatja — a végsőkéig menő irányításról soha le nem mondhat: Ali kezei hosszúak, s az utóbbi időkben még tetemesen meg is nőttek.

S ezekből a kezekből a magyar író felé az anyagi megbecsülés is vajmi vékonyan csörgedezik. A vezető nevek — bár itt is inkább csak a nevek, semmint az ezekkel fedezett szellemi szolgáltatások — még csak élvezik úgy, ahogy a vállalatok presztizskérdéséből rájuk háramló előnyöket. De a többiek közül a tehetségesebbek és komolyabbak, ha szellemiekben a kénytelen alkut fájdalmas *reservatio mentalis*-szal vállalják is: anyagiakban a legmegalázóbb alkudozások árán is — az olcsójánosul vagy éppen ingyen kínálgató dilettantizmusnak szemmeláthatóan erősödő térfoglalása mellett — rendszerint csak előnytelen vagy éppen pirulni való alkut köthetnek. A fővárosi sajtó — kevés de annál tiszteletreméltóbb kivétellel — a magyar írónak az «opes» és «honorés» közül az anyagi javakat igen méltatlanul méri, hivatkozva arra az erkölcsi tőkére, amit az általa nyújtott nyilvánosság az író nevének megismerésére, tehetségének elismerésére nézve jelent. De a magára valamit tartó író végül is csak úgy érzi, hogy az alkuban az «opes»-t nagyhangú álokoskodással disputálták el tőle, mert lelkiismerete azt súgja, hogy bizony a «honorés» is, mindaz az illúzió, mit őszintébb óráiban az írásművészet hivatásának megbecsülése felől táplál: szintén jócskán megtépázva kerül ki ebből az alkuból.

S annál a területnél, melyen az író beszélhet, még kiszolgáltatottabb az a másik, melyen az alkotómunkájáról kialakult ítéletnek illenék szóhoz jutnia. A napilap a mélyebben szántó kritikának bizonyára nem a legtermészetesebb otthona, de mint hírszolgáltató szervtől annyit bízvást elvárhatnánk tőle, hogy olvasóit — a magyar sajtó régiebb, tisztos hagyományainak szellemében — irodalmunk életének folyásáról a maga szűk érdekkörén felülemelkedő éberséggel és egyszerűséggel tájékoztassa. Ma a magyar könyvet szerzőjének ujságírói fészkében s esetleg kiadójának egyéb orgánumaiban egetverő reklámharsona, mindenhol másutt pedig az elevenek temetőjének égbekiáltó némasága fogadja. Korunk hírlapjának felfogása szerint az az író, ki történetesen nem neki dolgozik, egyáltalában nem is él, s az ilyenek műveiről olvasóit épp oly kevéssé tartja kötelezőnek felvilágosítani, mint hogyha munkásságuk valahol a holdban folyna s nem ezen a barátságatlan sárteken.

Kivételek itt is akadnak, a fővárosi sajtó várfalán — noha már inkább csak mutatóba — egy-két kritikai őrtorony még ma is épen áll, de az agyonhallgatás irányzatának terjedése félreismerhetetlen s nem nehéz megjósolni, hogy az általános «leépítés»-nek korszerű lázában a csákány elsősorban ezeknek további fennmaradását veszélyezteti.

... Ambrus Zoltán aggodalmai azóta, hogy lelkéből egy negyedszázada feltörték, el máig sem némítottak, sőt a mai elmékedőben talán még dübörgőbb visszhangot verhetnek. Tudom jól, hogy amit most — meglehet: némi rémlátó túlzással — felhánytorgattam, egyáltalában nem valami parciális jelenség, s hogy az irodalomnak vagy legalább az írók leginkább számottevő részének az ujságírásba való lassú felszivódása, aminek képe fejtegetéseimen végigkísértett, mindenütt megtörtént, s a valódi író azért mégsem vészett ki a világból. Az irodalmat nem kell féltetni, hanem azért az író morális, lelkiismereti érdekeit és boldogulásának minimális anyagi feltételeit is kötelességünk minden adódó alkalommal körömszakadtáig megvédeni. Mire ült volna össze a magyar íróknak ez az első kongresszusa, ha nem avégből, hogy erre minden eddigénél erősebb és tisztább visszhangú alkalom adódjék? A magyar tollforgatónak — mint külföldi testvéreinek is — írói és ujságírói Janus-ábrázata most már nyilván az idők végezetéig megmarad. De abban talán mégis szolgálatára lehetünk, hogy amíg az egyik arcával a fenséges alkotásokban gazdag multon mereng, a másiknak, amelyik a művészetre mostohább ígéretű jövőt fürkészi, szintén ne kelljen a kétségbeeséstől eltorzulnia.

Rédey Tivadar.

KA NTÁROS PARIPÁK.

*Szeretem nézni a robogó paripákat,
hánykolódásukat, fejük vetését,
kényes lépésük, kapkodó patájuk
porzó országúton.*

*Csiklandja őket a fék, meg a kantár,
övező szíjjak, véresen tudnák
szagatni fényes, gondozott szőrük
sikos lapjairól.*

*Nélkülük milyen rohanók lennénk! —
ezt fujják gőzös orrllyukaik,
remegő izmuk ezt beszéli
s a fehér tajték*

*buggyanó leve: mily rohanás lenne
fék nélkül szabadon! erős tomporok
feszülő izma pattanón rúgna
távoli földre!*

*kirohannánk a világból talán!
... Igy pedig mások igáját lépik,
mutatják robotos napjaim képét,
szomorú sorsom.*

Pálffy István.